

نشانها، شیبا، پلنگ، طغیانی و مانند آنها
 از این برآمدی و در آن روزها بیست و پنج نفر از این جماعت را که در کتاف
 تهران از این جماعت و کوشش و کوشش در راه آزادی و برپایی باغچه
 تاجک و در این مکتب به زیاده میباشند و در این مکتب در این مکتب
 ۱۷۲۱ تا ۱۷۲۲ در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب
 در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب
 در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب
 در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب

مسجد جامع هرات

در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب در این مکتب
 از ابتدای نجات وطن یعنی جلوس اعلیحضرت سعید شهید رحمة الله علیه

دوباره چراغ خاموش شده علم و فضل در اطراف و نقاط وطن روشن و فروغ
 علم و عرفان نقاط تاریک و زوایای تیره محیط را منور نموده اساس مدنیت عصری
 آغاز گردید. درین عصر فرخنده یعنی زمان سلطنت پادشاه محبوب ما اعلیحضرت

المتمو کل علی الله محمد ظاهراً شاه خلد ملکه که بتاسی افکار حکیمانۀ پدرا
 بذر گوار و ناچی وطن عزیز یعنی اعلیحضرت نیا در شاه شهید انا را لله برها نه
 احسان مدنیت و آبادی کشور و افزونی علوم و فنون و ترقی معارف و روز افزونی

است. در شهر شهر هرات که از ایهات بلاد در استان (افغانستان) تجدید مدنیت
 باستانی نموده، بازار علم و صنعت که بعد از دوره مر حوم علی شیر نوائی رونق
 خود را از دست داده بود سر از نو رواج و رونق روز افزونی بخود گرفت. آری

این همه از اثر توجهات و کوشش بلا نهایت زمام دار جوان و ناضل و عرقان دوست ما
 یعنی جلالی صاحب محترم و اولادشان عبدالله خان نائب الحکومه هرات است که
 بتاسی افکار و تعقیب نظریات بهی خوا هانه اعلیحضرت محبوب در آبادی این

شهر کهن سال تاریخی کوشش ها فرموده مزارات اهل الله و قبور علماء بزرگوار
 را آباد و تاسیس عمارات جدید الاحداث و تعمیرات عصری مکاتب و مدارس
 و تسطیح راه ها و عمران هتل های عصری و غیره و غیره از آثار مساعی این نایب

خجسته صفانست. جامع هرات که در این آوان از کانش درهم شکسته و دیوارها بش
 چون طاق خمیده و رواقی ایوان مقصوره اش غلطید. گنبد آ را مسکام

ملک سمرنگون شده بود درود یوارش از هجوم برف و باران و یزان و کما شیهای

نازینش دوائر حوادث دوران ریخته و بیا شیده بود بنه لایر در راه به نام اشیا

اگر شکستگیهای این بنای محترم توجه این ذات والارا نخورد جلب نمی نمود

در مدتی اندک از این بنای کهن سال خشتی هم بجای می ماند پس از اجازه و استشاره

حضور اعلی حضرت همایونی این والی عالی همت نظم :
نایب بافضل و دانش یعنی عبد الله خان

آنکه در شهر هری صد کاخ کرده استوار ساخت هر سوی کشور باغهای بی نظیر

ریخته هر سوی طرح کما خهای پیشما در یک یک آباد شده از وی مزارات هرات

ماند بر هر طاق و کاخی نامیکش پایه دار خواست تا آبادیها زد جا مع شهر هری

هم بکاشهای از اید همه سقف و حصار ساخت اید مدت کم طاق و ایوانی بزرگ

سربس چون لوحه از نمک بر نقش و نگار

از ارواح نیکان و نیاکان بزرگ استمداد همت نموده در یوم یکشنبه ۱۵

حمل سنه ۱۳۲۲ اساس دروازه و سراجی جدیدی در شرق جامع هرات گذاشته

این نایب دانشمند در روز مذکور بمحل موصوف شریف حضور فرموده مهندسین

ماهر هری را بطرح نهادن و حفر آن اشارت فرمود در آن روز فرخنده و آن

ساعت مسعود بحدو علما و مدرسین جامع شریف و عدد چند از بزرگان هرات

رنگ نهادن را افتتاح و شروع بکاویدن نمودند روز دیگر از شهرستان شرقی

چهار چشمه را که در عقب ایوان شرقی واقع بود جهت صحن سراجی دروازه جدید

باز نموده در مدت کم عمل کاویدن حفاری بانمام رسیده با سنگ و چونه

نهد اب را برو از کرسی به سال از آجر و چونه روزانه بار ارتفاع آن افزون میشد

تا اوایل ۱۳۲۳ رواق بزرگی با ارتفاع ۱۶ متر بجانب بیرون بطوری که

از آن محکمتر باشد باد و غبار از رفیع بر زمین و بنساز آن استوار کردید بطوری که در زیر

هر مزاری دو اطاق تحتانی و فوقانی تعبیه شده قوت پایه های ایوان را افزون نمودند

جهت تزئین کاشی و نقاشی و خطاطی و طراحی این خجسته بنا با خطاطان

ماهر و نقاشان و طراحان و حجاران قابل را در مجلسی مخصوص طلب فرمودند

هو بیگ لوا بنو ارش و مظهر بانی بلا نهاییه سزا فرانی او استادان کاشی و کاشی
 تراشان ماهر هر وی را با هنر مهندسان مذکور بمعاش معکفی و اعانعام و پیشش
 جدا گشته باین امر خطیر هدایت و تائید گنمون هر روز شخصاً بدرگت شریف
 حضور فرموده بر غایت دلهای کارگران کوشش میفرمایند. مهندس این
 بادکار نفیس جناب حاجی محمد اسمعیل خان که از دودمان فرزندان مرحوم
 شیرعلی بنائی مهندس فاضل و شاعر ماهر عصر امیر علی شیر نوائیست میباید این
 مهندس ماهر که بیش از پنجاه سال عمر دارد و واقعا صنعت کاشی کاری هر ات
 باستان را که از اجداد هنر مهندس بمیراث گرفته و دو باره در هر ات احیا نموده
 شاه کردان متعدد و کاشی بر آن ماهر می از خود بیادگت گذاشت اشافی مهندسین
 و خطاطان که درین عصر باین مقام مبارک ادر از خدمت میبایدند فرار از قبل اند
 اول: جناب حاجی محمد اسمعیل خان مذکور مهندس عمومی و موسس
 طراحی و نقشه کشی تعمیر عمومی جامع و موسس کاشی تراشی و کاشی
 کاری عمومی جامع شریف. *مهندسین کاشی تراشی و کاشی کاری عمومی جامع شریف*
 دوم: غلام حیدر خان مهندس کاشی تراشی و کاشی کاری عمومی جامع شریف
 داخلی جامع شریف. *مهندسین کاشی تراشی و کاشی کاری عمومی جامع شریف*
 سوم: جناب حاجی غلام نبی خان معمار شاگرد جناب حاجی محمد اسمعیل خان
 که در فن پوشش کنبدها و طاقهای بزرگ بی نظیر و معدی بلند. *مهندسین کاشی تراشی و کاشی کاری عمومی جامع شریف*
 خطاطان هنرمندان موسس: *مهندسین کاشی تراشی و کاشی کاری عمومی جامع شریف*
 اول: جناب میر آقاخان هر وی شاگرد مرحوم صوفی محمد اکبر سلجوقی
 خطاط که در فن خط نستعلیق جلی مهارت کامل داشته و کسی دیگر در هر ات
 نظیر او نشان نیست. *مهندسین کاشی تراشی و کاشی کاری عمومی جامع شریف*
 دوم: جناب محمد علی خان عطار هر وی از کشته در عین جوانی خطوط یازده
 کبانه اسلامی را مجسم و غایتا گنمون کسی باین زیبایی و نفاست تکمیل شده
 این خطاط جوان در معاصر خطوط نیک و نسخ، نستعلیق، رقاع و شکسته و معقلی
 و انواع کوفی و غیره در نهایت زیبایی و بیختمگی و نفاست مینسکارند و بالعق
 در خط نیک ثانی حکیم جعفر علی و طای عباسی املینا شدند پیشه آستان اهل تجارت

و شغل رسمی شان عطار بست و اکثرون پیش از سه سالست که کتیبه‌های نیک جامع هرات را بنام مهندس و قلم‌نویس هجرات و افتخار آن جناب می‌بینند پوشیدند اما آنکه قبل از جناب محمد علی خان جناب مرحوم حاجی ملا عبداللہ خان هروی خطاط نیک نویسنده کتیبه سراجہ جدیدہ المتاحیہ در آن تحریر می‌نمودند و آخر در سنه ۱۳۳۴ سال دار فانی را بدرود گفتند.

یکبار نیز بوظیفه نقاشی و رنگ آمیزی قسمت هفت از کتیبه و قلم‌کاری خطوط نیک و نسبت ملایق هروی کاشی‌موظف و باین شغل شریف بستی افتخار دارم از او اسط ۱۳۳۴ در ترمیم داخل جامع شریف شروع کردید چون هنوز بقایای نقاشی و کاشی استادان هجرات روح اللہ میرک ابن دیوان هرات و روایتهای جامع شریف باقی نمانده و بعضی ثابت باقی بودند جامع هرات در جناب والا جان جلالتمابی که از قرطه علاقه و نهایت اشتیاق همه روزها بسر تعمیر حاضر و در جزئیات زمین و نقوش آن نهایت دقت و اهتمام توجه میفرمودند، خواستند که اکثر نقوش روح الهی یعنی سبک نقاشی روح اللہ میرک تقلید و جزئیات دیگر را از عصر علی شیرینزی نفیس تر و مزین تر سازند در اثر این نظریه نیکو علام حیدر خان مهندس هروی که جوانی خوش سلیقه و ضراحی بی عدیل و در فن کاشی بری و خانم کاشی نظیر استادان ما تقدم است بمهندسی کاشی کاری داخل جامع عزت‌فرز حاصل و مشغول گشت و بوظیفه خویش گردید شاگردان متعدد را آماده این کار و استاد این صنعت نموده هجراتان ماهر و بنایان هنرمند بسنگ تراشی و روای بنای مشغول گردید و تا اکنون دو ضلع از اضلاع جامع شریف یعنی زاویه شمال و شرق این معبد در نهایت زیبایی و نقاشات اتمام پذیرفت و اکنون ایوان شمالی را بکاشی رنگین مزین می‌نمایند. در این سال فرخنده یعنی ۱۳۲۶ به ترمیم سمت غربی جامع مشغول و ابتدا ایوان جنب جنوبی ایوان مقصوره که از آثار مرحوم علی شیر نوائی (۱)

(۱) بیشتر آنگار یافت که در عصر مرحوم امیر علی شیر جهت استحکام ایوان مقصوره دو ایوان دیگر بر زمین و بسار ایوان ملوکور احداث فرمود از این دو ایوان آنی که در جنب شمالی واقع و معروف رمان و بران شده بود سال ۱۳۲۰ بمهندسی مرحوم استاد محمد صادق پدر حاجی محمد اسماعیل خان هروی پوشیده شده و هم تا اکنون استوار است اما ایوان جنب جنوبی از عصر مرحوم امیر تا اکنون بهمان نزد کاشی کاری قدیم آن باقی و شکستی فاحش یافته بود که بهیچ صورت امکان ترمیم نداشت بطوریکه در سالاند کار یافت و باین دو باره تعمیر یافت و فکری

تاریخ کهن باقی مانده بود اما شکستی فاجعه بار برسد و در غیر قابل ترمیم
 پیدا به بزرگ کردن آغاز و عمل و بر آبی آن انجام یافت سپس استادان را هر
 تاجانی که مناسب دیدند از پادشاهان ایران و بر آن و بصورت محکم به همان ارتفاع تعمیر
 و در واقع بزرگ آن در نهایت دقت و همتا پوشش یافت بعد از ختم احوال مذکور
 طاق ایوان مقصوره که از همان دوره صفوی تا اکنون در ایران و هیچ صاحب
 خیرگی به استثنای آن توفیق نیافته بود شروع به پوشش نمودند چون پوشش
 این ایوان بزرگ از ابتدا در نظر بود سال گذشته پایه های این ایوان را تا پایه
 پوشش بلند نمود و صورت دو منار را نیز بر زمین و بسر ایوان مقصوره بر کار
 نموده نیم دور آن را بر روی کار قدیمه وصل نمودند چون بنا به حال الحاقی
 و ممکن بود بعد از مدتی اندک از اساس تعمیر جدا و بر آن گردد در هر چند پیش که
 پایه های مذکور بالا میرفت میل های قطب آهن را بصیاحت یکمتر به پایه
 قدیمه فرو برده به گانگرت محکم و پایه های الحاقی را بمیل مذکور وصل
 گانگرت ریخته باین وسیله دو پایه منار را به صورت قدیمه وصل و محکم
 نموده بودند از اول عقرب همین سال شروع به بستن خوازه و چون بندی نموده
 درودگان کاردان و بنامان هوشمند در اندک فستی خوازه بلند پایه نافر از
 طاق قدیمی محکم و مضبوط نموده از یازدهم قوس عمل پوشش آن شروع
 و در مدت سیزده روز کار پوشش آن بانجام رسید این طاق بزرگ که ... متر
 ارتفاع دارد طول دهنه آن از شمال الی جنوب ۱۳ متر و ۵ سانتی میباشد
 الحق این رواق نفیس و زیبا از حیث رفعت و وسعت نسانی طاق کسرا یا ایوان
 مداین بشمار میاید آری پوشش ایوان مقصوره بوجود این طاق رفیع و نفیس
 پایه مقدار خود را دو بالا نمرد گلدسته های قدیمه آن که خیلی فرسوده شده
 بود و علاوه بر این دلدسته که یک قرن پیشتر بجای گلدسته های اصلی آن
 ساخته شده و رفعت و نفاستی نداشت بعد از اتمام پوشش طاق مذکور
 کارهای مزبور را و بر آن و اینک دو پایه منار که سال گذشته اساس آنرا
 گذاشته بودند در شرف ارتفاع پایه رفعت خود را باوماً فیوماً بالا مرتعابند
 امید است در اثر توجهات این نایب الحکومه فضیلت دوست این تعمیر بزرگ
 و این یادگار نفیس عصر ظاهر شاهی کار تزیین و گاشی کرداری نفیس آن
 بوجهی نیکو و وضعی درجاء شرف اجتمام پذیرد. شادمانی و شادمانی

خانه و یران مارا هر که معموری دهد کاخ آماش خدا یا تا ابد معمور باد

کتابیه های عصر ظاهر شاهي

از ابتدای کار تعمیر جامع شریف هرات شعرا و نویسندگان . قطعات

و رباعیانی در تاریخ این تعمیر نفیس سروده که بعضی از آنها روی کاشی های

ملون کتیبه شده در قسمت بیرون سمت شرقی جامع کتبه بالاقسمتی از اندرز

و نصایح حضرت عبدالله انصاری رح هر وی بخط جلی و در کتبه نحتانی قطعات

و رباعیات شعراء بزرگ مانند و آثار حضرت سعدی و حضرت جامی بخط زیبای

خطاط هنرمند هرات میر آقا خان حسینی تحریر و در داخل جامع نیز کتبه

فوفانی سوره مبارکه (سبحان الذی اسرى) بخط ثلث و باقی آثار منظوم شعراء

مانند بخط نستعلیق تحریر یافته . اینک اشعار ادیب محترم آقای خلیلی را که

در اطراف طاق ایوان بزرگ دروازه جدید جامع کتیبه شده در اینجائیز نقل میشود :

بنای مسجد جامع که هفت کاخ مقرر است به پیش عظمت او خورد گشته است چو جوزق

فضای انور او عصر عصر یشهد بسا لله زمین اقدس او قرن قرن بنطق با الحق

برای فرش حریمش فرشته از مرز با فد فرود ساریه طوبی فراشهای ستبر ق

زهی بنای مبارک که شد بدعوی فضلش سپهر خط مسجل زمین گواه مصدق

نوای غلغل تو حید تا بحشر بر آید با امتحان دل هر درم اش سباجو کند شق

حرم دین امام زمان محمد رازی مقدم راز و لسی خدا علی مو فوق

اساس خسرو غوری غیث دین که شکوهش بروز کتار بود همچو آفتاب محقق

بکاخ عظمت او رخه شدز گردش گردون اگر چه گردش گردون زمین اوست بروق

بعهد دولت ظاهرشهی که بسانی عدالش بنای حشمت این مرز را نموده موثق

به بذل آصف دوران محمد هاشم افغان که گشته بام رکوبوی این تکاور ابلق

فکند طرح بنا بس بفر همت عالی جناب عبد الله نائب المحکومه الیق

اساس یافت ز تو این خجسته طاق معلی له خلجسته ترون مهین طاق نه رواق مطبق

نه طاق بلکه مسجد که هفت ظلم اخضر بسقف رفعت قدوس حجاب هلیت معلق

(فکری سلجوقی)